

Beata Gala-Milczarek <https://orcid.org/0000-0001-7411-7568>

Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Zakład Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej, ul. Pomorska 171/173,
90-236 Łódź, e-mail: beata.gala@uni.lodz.pl

BUDOWA SŁOWOTWÓRCZA GWAROWYCH NAZW REZULTATYWNYCH

THE WORD FORMATION OF DIALECTAL RESULTATIVE NOUNS

Słowa kluczowe: dialektologia, słowotwórstwo, kategorie słowotwórcze

Keywords: dialectology, word formation, word formation categories

Streszczenie

Artykuł dotyczy analizy słowotwórczej gwarowych nazw rezultatywnych oraz zasad ich kategoryzacji, która ze względu na różnorodność materiału leksykalnego nie jest procesem łatwym i oczywistym. W obrębie struktur ustalanych jako *resultativa* często dochodzi do przesuwania/wariantowości znaczeń kategorialnych. Wówczas kontekst jest czynnikiem decydującym o funkcji kategorialno-semantycznej nazywanego desygnatu. Ten może zostać zaklasyfikowany zarówno jako nazwa wytworu, jak i nazwa obiektu. W gwarach najczęściej znajdujemy przykładów łączenia funkcji rezultatywnej z lokatywną.

Abstract

The text concerns the word-formation analysis of dialectal resultative nouns, the principles of their categorization, which is not an easy and obvious process due to the diversity of lexical material. Within structures established as *resultativa*, categorical meanings often shift/variant. Then, the context is a factor that determines the categorical-semantic function of the named referent. It can be classified both as the name of a product and the name of an object. In dialects, we find the most examples of combining the resultative function with the locative function.

Treści znaczeniowe pojęcia *słowotwórstwo* odnoszą się do dwóch składników języka – gramatyki jako zespołu środków formalno-funkcyjnych (morfologicznych) i leksyki – ogółu wyrazów istniejących w danym języku jako nośników określonych pojęć [Gołąb, Heinz, Polański, 1968, s. 214, 524].

Na znaczenie kategoriajno-słowotwórcze wynikające ze struktury gramatycznej jednostek leksykalnych i morfemów współuczestniczących w derywacji oddziałuje także jednostkowe znaczenie derywatu, a nawet jego pozajęzykowa funkcja stymulowana warunkami kulturowymi. W następstwie tych dwóch czynników ustala się określony zasób funkcji, zwanych kategoriami słowotwórczo-semantycznymi. Jak podaje Bogusław Kreja:

Opisanie możliwie pełnego materiału słowotwórczego w ramach kategorii słowotwórczych jest zadaniem niełatwym m.in. ze względu na niezbyt wyraźnie określone granice szeregu tych kategorii. Jednak potrzeba opisu materiału słowotwórczego również od strony semantycznej jest na tyle ważna, by podjąć trud i ryzyko takiego ujęcia kategorii słowotwórczych, by mogły one służyć jako ogólne ramy klasyfikacji semantycznej [Kreja, 1996, s. 57].

Jedną z kategorii słowotwórczych tworzą *nomina resultativa*. Jako kategoria wyrazista pod względem formalnym i znaczeniowym w opracowaniach słowotwórczych pojawiła się ona stosunkowo późno. Wystarczy przywołać prace Henryka Ułaszyna [1923] i Stanisława Szobera [1923], w których nazwy rezultatywne nie zostały określone i skategoryzowane.

Rozwój semantyki kategoriałnej miał istotny wpływ na stopniowe zmiany w wyznaczaniu granic klas derywatów o wspólnej wartości kategoriałnej, tzn. takich, które łączą zarówno analogiczne relacje formalne – typy podstaw, jak i określony zasób wykładników formalnych. Elementem wspólnym definiującym derywaty o tej samej wartości kategoriałnej jest odpowiednio sformułowana parafraza słowotwórcza. Pełni ona funkcję omówienia formalno-semantycznych relacji podstaw słowotwórczych i typowych dla danej klasy wykładników formalnych. Formacje pierwotnie określane jako nazwy wytwórcze [Gaertner, 1931–1938] lub nazwy wytworu czynności [Klemensiewicz, Lehr-Spławiński, Urbańczyk, 1964; Laskowski, 1966; 1971; Cyran, 1977; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979], aktualnie określane jako nazwy rezultatywne bądź nazwy rezultatów/wytworów czynności, procesów [Grzegorzczkova, 1998; Gala-Milczarek, 2016], są parafrazowane jako ‘to, co powstało w wyniku czynności lub procesów wyrażonych podstawą’. Wstępnie ustalona parafraza dla rzeczowników rezultatywnych umożliwiła ich wyodrębnienie z bogatego zasobu leksykalnego zgromadzonego przez Karola Dejnę w *Słownictwie ludowym z terenu byłych województw kieleckiego i łódzkiego* [Dejna, 1974–1985]. Zebrany przez niego materiał leksykalny stał się źródłem

licznych opracowań słowotwórczych. Jednym z nich jest monografia *Czynnościowy charakter derywatów rzeczownikowych w gwarach północnomalopolskich i przyległych. Studium morfologiczno-leksykalne* [Gala-Milczarek, 2016]. Wyselekcjonowane słownictwo gwarowe skategoryzowano w obrębie podstawowych kategorii słowotwórczo-semantycznych. Wnikliwej analizie poddano zatem i nazwy rezultatywne, których opis w skróconej formie zostanie przedstawiony w niniejszym tekście.

Nazwy rezultatywne pierwotnie były interpretowane w relacjach ze znaczeniami czynności, dla których *verbum* stanowiło formalną podstawę słowotwórczą. W opisach słowotwórczych formacje takie określane są jako *deverbativa* prymarne [patrz Marciniak-Firadza, 2013; Gala-Milczarek, 2016]. Wraz z rozwojem badań słowotwórczych ustalono, że zarówno nazwy rezultatywne, jak i np. nazwy subiektów czynności, procesów, stanów, narzędzi, obiektów rozszerzyły swą formułę semantyczną o *deverbativa* sekundarne, w których znaczenia czynności, choć niewyrażone morfologicznie, funkcjonują w kategoryzujących je parafrazach, określając relacje motywacyjne z ustalonymi dla nich formalnymi podstawami rzeczownikowymi. Jeśli chodzi o nazwy rezultatywne odrzeczownikowo-sekundarne, rozszerzyły one swą formułę semantyczną o relacje ze znaczeniami subiektów, obiektów – materii, sposobów, czasu [por. Kreja, 1996, s. 57–60; Grzegorzczkowska, 1998, s. 408–410, 445–446; Gala-Milczarek, 2009a, s. 51–61; 2009b, s. 66–69]. Uznać jednak należy, że to właśnie formacje dewerbalne wyznaczyły podstawy kategoryzowania omawianych derywatów [por. Waszakowa, 2012, s. 195]. Przyjmując definicję zaproponowaną przez Bogusława Kreję, do kategorii dewerbalnych nazw rezultatywnych zaklasyfikowano nazwy wyrażające rezultaty powstałe na skutek określonego działania zamierzonego czy niezamierzonego bądź też na skutek określonego procesu [Kreja, 1996, s. 58]. Poddane omówieniu derywaty gwarowe funkcjonują zatem jako nazwy powołane dla wszelkich desygnatów – osób, istot, przedmiotów, zjawisk, materii – postrzeganych jako:

- 1) wytwory, efekty działań podejmowanych zarówno przez świadomych, osobowych/nieosobowych sprawców, np. *cwarek* ‘skwarek’, *dorobek* ‘dobra, których dorobiliśmy się ciężką pracą’, *kłosowaniec* ‘okłosowany, wymłócony kłos zboża’, *kopalka* ‘wykopana niecka’, *kopiec* ‘wykopany przez kreta’, *krajan-ka* ‘pokrojone kartofle przygotowane do sadzenia’, *kraszanka* ‘pisanka wielkanocna’, *kroja* ‘mała kromka chleba’, *krwawica* ‘plon ciężkiej pracy’, *krzyżówka* ‘odmiana kury’, *łupka* ‘szczapa drewna’, *malowanka* ‘ozdoba wycięta z kolorowego, malowanego papieru’, *malowidło* ‘obraz’, *mazanka* ‘kromka chleba posmarowana cienko masłem’, *mieszanka* ‘jedzenie dla świń’, *obarzanek* ‘rodzaj ciastka’, *obrąbek* ‘wykończenie tkaniny’, *okucie* ‘metalowa część, często wzmocnienie czegoś’, *pacześ* ‘odpadki lnu po drugim czesaniu’, *pakunek* ‘coś, co zostało zapakowane’, *pisane* ‘pismo, druk’, *pisanka* ‘malowane

jajko', *porycie* 'skutki rycia', *przebieraniec* 'ktoś, kto się przebrał', *przebierka* 'skrzyżowanie nitek przy snuciu', *przychówek* 'to, co wyhodował gospodarz', *przyszwia* 'część buta okrywająca stopę od góry', *rzeźba* 'artystyczny efekt rzeźbienia', *sieczka* 'pocięta drobno słoma', *skuwka* 'okucie', *splątek* 'warkocz', *strutka* 'zatruty kawałek chleba lub mięsa', *strząska* 'mieszanina', *targanka* / *targan* / *targoń*¹ 'stargana słoma młócona specjalną maszyną', *tkanina* 'materiał utkany na krosnach', *toczak* 'mały żłób', *traczka* 'belki z rozciętej kłody', *wiązka* 'związana część zboża, lnu', *wycinanka* 'papierowa ozdoba', *wypalek* 'mały chlebek pieczony na trzonie przed wsadzeniem chleba, podpłomyk', *wyrób* 'wędlina', *wysadka* 'drzewo świeżo zasadzone', *wyszycie* 'haft', *zacier* 'mąka z wodą i drożdżami przygotowana do zakiszenia', *zacierka* 'rodzaj drobnych klusek', *zacios* 'zacięcie siekierą', *zapis* 'dokument o spadku, testament', *zdjęcie* 'fotografia', *zrynek* 'deska odcięta z boku kłoca';

- 2) rezultaty procesów, zjawisk naturalnych, niezależnych od osobowych sprawców bądź przez nich niezamierzonych, np. *blizna* 'śląd po ranie', *chlust* 'młody pęd rośliny', *gnilka* 'zgniły owoc', *krętacz* 'pokręcone drzewo', *nadrostek* 'narośl', *nagniotek* 'odcisk', *narost* 'narośl', *niedorostek* 'coś, co nie wyrosło', *odbitka* / *odbitek* / *odbit* 'podskórne uszkodzenie mięśni w stopie', *odrostek*, *odrośle* 'konar wyrastający prosto z pnia', *odrywka* 'odgałęzienie', *pokaleczenie* 'rana', *postrzał* 'lumbago', *rozgałęzienie* 'ts.' *roztop* 'wody i kałuże po roztopionym śniegu', *smargla* / *smargiel* 'zmarszczka', *truchło* 'spróchniałe, zbutwiałe drzewo', *wypustek* 'pęd wyrastający z drzewa', *wzdyma* 'pęcherz po poparzeniu', *zachciewajka* 'wyprysk na twarzy', *zaciąg* 'bielmo', *zajad* / *zajada* 'pęknięcie naskórka w kącie ust', *zawiązek* 'ts.', *zgnilek* 'siano ulegające rozkładowi', *złam* 'wiatrołom', *zwiewa* 'zaspa śnieżna'.

Poza wymienionymi wyraźną semantycznie grupę wśród derywatów o znaczeniach rezultatów tworzą tzw. nazwy produktów ubocznych [por. Kreja, 1996, s. 59; Grzegorzczkowska, 1998, s. 409–410], np.: *lupina* 'obierka z ziemniaków', *luszczaby* / *luszczochoy* / *luszczki* / *luszczaki* 'łuski z ziaren prosa', *obierucha* / *obierka* / *obierzyny* 'obierzyna z ziemniaków', *odzierki* 'otręby', *ogryzek* 'ts.', *oskrobi-na* 'obierzyna z kartofli', *popłuczyna* 'ts.', *wytłoki* 'odpady z buraków', *zagrabki* /

1 Warianty słowotwórcze to takie struktury, które bazują na wspólnych podstawach derywacyjnych, różnią je jedynie wykładniki formalne kształtujące nazwy w ramach jednej wartości kategoryjnej [Heinz, 1974; Sierociuk, 1991; 2006, s. 209], a ich wariantywność rozpatrywana jest w odniesieniu do zespołów gwarowych objętych eksploracją. Istotą wariacji jest bowiem wielokrotnienie danej jednostki systemowej, która pojawia się w postaciach różnych, lecz ekwiwalentnych, jeśli chodzi o istotę owej jednostki [Heinz, 1974, s. 139]. Licznie zatem reprezentowane w obrębie wszystkich wartości kategoryjnych, głównie jednak obejmujących deverbativa prymarne, dowodzą znacznej aktywności podstaw czasownikowych w powoływaniu rzeczownikowych derywatów funkcjonujących w leksyce gwarowej i powszechności użycia właściwych danym wartościom wykładników formalnych.

zagraby ‘resztki zgrabionego zboża z pola’, *zdiery* ‘krótkie włókna lnu lub konopi, oddzielane od długich podczas czesania’, *zgoniny* ‘drobna słoma, zgrabywana z ziarna przy młóceniu cepami’.

Warto zauważyć, że nie wszystkie derywaty rezultatywne wyrażające efekty czynności formowane są na podstawie znaczeń czynności dokonanych. Brak zgodności aspektowej funkcji semantycznych powołanych nazw i czasowników czynności motywujących obserwujemy w dość licznych przykładach, np. *łuska*: łuskać, *kopiec*: kopać, *łupka*: łupać, *sadzka*: sadzać, *sieczka*: siekać, *smażanka*: smażyć, *motek*: motać, *malowidło*: malować, *skrobiny*: skrobać. Najmniej niekonsekwencji aspektowych jest wśród rzeczowników o formantach najczęściej występujących w tej funkcji kategorialnej, por. *-a*: *nasypa* ‘zaspa śnieżna’: nasypać, *obsada* ‘zadrzewienie dookoła gospodarstwa’: obsadzić, *przekopa* ‘rów odwadniający’: przekopać, *przeręba* ‘przerębel’: przerąbać, *wywała* ‘drzewo wyrwane z korzeniami przez wiatr’: wywalić, *zagata* ‘ocieplająca warstwa słomy lub ściółki, ułożona przy ścianach budynku’: zagacić ‘ocieplić, obłożyć na zimę ściany słomą’; *-ka*: *odsypka* ‘część zmielonej mąki’: odsypać, *podmurówka* ‘fundament pod budynek’: podmurować, *podwałka* ‘calizna, niezaorany kawałek pola przykryty skibą’: podwalić, *pogródka* ‘przyzba, ława pod ścianą chaty wiejskiej usypana z ziemi’: pogrodzić, *rozczyńska* ‘rozczyń’: rozczynić ‘przygotować rozczyń do chleba’, *wysadka* ‘drzewo świeżo zasadzone’: wysadzić; *-ek*: *dorobek* ‘majątek, mienie’: dorobić (się), *nasadek* ‘nasad, belka nad progiem wozu’: nasadzić, *przychówek* ‘wyhodowany inwentarz’: przychować ‘wyhodować’, *stłuczek* ‘rozbity garnek’: stłuc, *wygryzek* ‘resztki’: wygryźć, *wypustek* ‘pęd wyrastający z drzewa’: wypuścić; *-o*: *przemot* ‘skrzyżowanie nici przy motaniu’: przemotać, *wykop* ‘dół’: wykopać, *wywrot* ‘drzewo wyrwane z korzeniami przez wiatr’: wywrócić, *wyrób* ‘wędlina’: wyrobić, *zacios* ‘zacięcie siekierą’: zaciosać, *zagon* ‘długi, wąski pas zaoranej ziemi między dwiema bruzdami’: *zagonić*. Nie są one jednak wykładnikami wyłącznie znaczenia rezultatywnego.

Liczne derywaty interpretowane w materiale jako nazwy rezultatywne funkcjonują na pograniczu znaczeń, głównie rezultatywno-lokatywnych. Dotyczy to przede wszystkim nazw ustalonych dla gruntów, zabudowań czy ich elementów, wyrażanych w związku z dokonaną tam czynnością, por. *nalepa* ‘przymurek piecowy pod kapą, na którym można było rozpalać ogień’, *obsada* ‘zadrzewienie dookoła gospodarstwa’, *przekopa*, *przeora* ‘rów odwadniający’, *przeręba* / *przerębla* / *przerąbel* ‘miejsce wykute w lodzie na stawie, gdzie zimą łowi się ryby’, *wystawa* ‘dobudówka, schowek na narzędzia gospodarskie’, *zabudowa* / *zabudowie* ‘całość budynków gospodarskich’, *pokrycie* ‘sklepienie pieca piekarskiego’, *kładka* ‘deska lub belka przerzucona przez strumyk dla przechodzenia na drugi brzeg’, *podwałka* ‘calizna, niezaorany kawałek pola przykryty skibą’, *pogródka* ‘przyzba, ława pod ścianą chaty wiejskiej usypana z ziemi’, *przystawka* ‘dobudówka’, *działka* / *dzielanka* / *dział* ‘część pola, wąski pas ziemi przed komasacją, działka budowlana, część lasu

oddzielona duktem', *lepianka* 'dom ulepiony z gliny', *przymiarki* 'kawałki gorszego pola, dodane po pańszczyźnie', *mijak* 'pominięty podczas orki kawałek pola', *składek / skład* 'szeroki zagon zaorany na 8–30 skib; rola z dwóch zagonów złożonych w jeden po zaoraniu dzielącej je bruzdy', *dodatek* 'nazwa części ziemi w gospodarstwie', *dzielnik* 'ziemia przypadła z podziału', *zawalisko* 'zawalony dom', *sklepienie* 'sklepienie pieca chlebowego'. Czasami też zaciera się granica pomiędzy znaczeniem rezultatu i obiektu czynności. Zjawisko to dotyczy nazw typu: *przędza / przędziwo* 'nitki z włókien roślinnych, przędza', *warza* 'gotowane jedzenie', *rwaniec* 'kluska rwana', *wysiedlenieć* 'ktoś, kto został wysiedlony', *prażucha* 'potrawa z mąki i kaszy', *lanki* 'zupa, którą się gotuje z mąki rozmaconej w mleku', *parowanki* 'duże drożdżowe kluski na parze gotowane'.

W pojedynczych derywatach rezultatywna funkcja kategoriałno-semantyczna wyraźnie wzbogacana jest o treści wartościujące, wnoszone bądź przez znaczenie podstawy – pejoratywne: *rzygowina*: rzygać, *bazgranie*: bazgrać, przez sufiks ekspresywny – melioratywny, np. *lepi-aszka* 'gomółka', *zawini-ątko*, bądź przez te dwa czynniki jednocześnie, gdzie formant wzmacnia pejoratywne znaczenie podstawy, np. *maz-och*: mazać 'bazgroła', *gnieci-uch*: gnieść 'mały chleb, wyskrobek', *zgrzebi-uch*: zgrzebiać 'gorsze włókno zgrzebywane na szczotce', *chlap-anina*: chlapać 'błoto rozrobione wozami', *targ-us*: *targać* 'potargana maszynowym młóceniem słoma' [por. Grabias, 1981, s. 65–66, 71–74].

W gwarach północnomałopolskich i przyległych znaczenia rezultatywne wyrażane są przez rzeczowniki powołane w derywacji paradygmatycznej, por. *-o* (*odlew*), *-a* (*wykop-a*), *-e* (pl.t.) (*wodz-e*), *-y* (pl.t.) (*zagrab-y*), *-o* (*truchł-o*) i sufiksalnej. Wśród derywatów sufiksalnych dominują ustalone przez formanty: *-ka* (*wiąz-ka*), *-ek* (*obrzyn-ek*), *-(an)ka* (*lepi-anka*), *-enie* (*pokalecz-enie*), *-ak* (*mij-ak*), *-ki* (pl.t.) (*łuszcz-ki*), *-ina/-yna* (*popłucz-yna*), *-anie* (*dylow-anie*), *-aki* (pl.t.) (*obrzyn-aki*), *-(an)ki* (pl.t.) (*parow-anki*), *-cie* (*wyszy-cie*), *-unek* (*szal-unek*), a także²: *-(i)ka*, *-anina*, *-iny/-yny* (pl.t.), *-(ani)ec*, *-acz*, *-aczka*, *-cie*, *-uch*, *-ucha*, *-i* (pl.t.), *-alka*, *-(i)ka*, *-(on)ka*, *-el*, *-le*, *-ota*, *-iwo*. Incydentalnie także występują: *-ba*, *-aby* (pl.t.), *-ec*, *-(eni)ec*, *-ica*, *-(an)ica*, *-och*, *-ochy* (pl.t.), *-ajka*, *-ynka*, *-aszka*, *-(u)ka*, *-ewka*, *-(on)ki* (pl.t.), *-ynki* (pl.t.), *-eczek*, *-(i)ek*, *-(an)ek*, *-ynek*, *-atek*, *-otek*, *-nik*, *-(on)ko*, *-isko*, *-ątko*, *-la*, *-ło*, *-idło*, *-idła* (pl.t.), *-an*, *-owina*, *-owiny* (pl.t.), *-izna*, *-ono*, *-oń*, *-as*, *-us*, *-wa*. Jak zauważa Bogusław Kreja, dość duża różnorodność czy wręcz brak wyspecjalizowanych formantów w kształtowaniu znaczeń rezultatywnych, a poza tym dość częsta wariantywność kategoriałna derywatów, czynią omawianą kategorię dość trudną w interpretacji słotwórczej [por. Kreja, 1996, s. 60].

2 Derywaty o tych wykładnikach formalnych występują incydentalnie, dlatego nie przytoczono przykładów [por. Gala-Milczarek, 2016, s. 208–239].

Poza omówionymi dotychczas rezultatywnymi derywatami rzeczownikowymi o oczywistych, bo formalnych relacjach ze znaczeniami czynności, w leksyce gwarowej funkcjonuje zbiór rzeczowników pochodnych, których czynnościowy charakter, choć nieobjaśniony w warstwie morfologicznej, objawia się w ustalonych dla nich funkcjach semantycznych. Deverbativa sekundarne (odrzeczownikowe), definiowane na podstawie zmodyfikowanych parafraz wyjściowych, wytyczone przez paradygmat słowotwórczy obowiązujący dla tzw. deverbativów prymarnych (odczasownikowych), wyrażają nazwy rezultatów czynności ustalone ze względu na przedmioty, którym w konkretnych relacjach przypisywana jest określona rola [por. Gala-Milczarek, 2009b; 2016; Waszakowa, 2012]. I tak znaczenia rezultatywnie kształtowane są w związku z: subiektami czynności, jej obiektami, okolicznościami i czasem pozyskiwania wyrażanych desygnatów, por. N Res.(Sub.), N Res.(Ob.), N Res.(Mod.), N Res.(Temp.). W powoływaniu czynnościowych deverbativów sekundarnych wykazano istotny udział formantów typowych dla derywatów prototypowych [Waszakowa, 2012], czyli takich, które derywowane są od podstaw czasownikowych. Dla nazw rezultatywnych są to: *-ka*, *-yna* (N Res., N Res.(Sub.)), *-a*, *-ka*, *-ajka*, *-anka*, *-ak*, *-yna* (N Res., N Res.(Ob.)), *-ak*, *-uch* (N Res., N Res.(Mod.)), *-ka* (N Res., N Res.(Temp.)).

Derywaty włączone do kategorii odsubiektowych rezultatów czynności odnoszą się przede wszystkim do wytworów pracy istot świata fauny, por. *kręt-ownik* ‘kretowisko’, *kret-owisko* ‘ts., *pajęcz-yna* ‘ts’. Wyjątek stanowi nazwa *fuszer-ka* ‘źle wykonana praca’, wyrażająca efekt działania osobowego sprawcy. Do kategorii odobiektowych rezultatów czynności włączono derywaty oznaczające przedmioty i substancje, definiowane ze względu na materiał, z którego zostały zrobione, np. płótno, gumę, mak, kamień, pióro, glinę, jabłko, kaszę, słomę, cement, dereń, groch, drewno, tytoń, skórę, smalec, wełnę, ser itd. [por. Laskowski, 1971, s. 80, 83, 85; Kreja, 1996, s. 58–59; Grzegorzczkowska, 1998, s. 445]. Zaklasyfikowane derywaty tworzą charakterystyczne klasy semantyczne, np. nazwy potraw: ciast, por. *makowiec*, *jabłczak*, *sernik*, zup, por. *pietruszajka*, *grochówka*, *krupnik*, dań, por. *jajecznicza*, *smalczak*, nalewek, por. *dereniówka*, wędlin, por. *kaszanka*, poza tym nazwy elementów garderoby, por. *gumowiec*, *barchanka*, *płócianka*, *drewniak*, *łyżak*, *skórzak*, *wełniak*, nazwy sprzętów, przedmiotów wykorzystywanych w gospodarstwie domowym, por. *piórznica*, *drzewianka*, *słomianka*, *szypulak*, *pierzyna*, nazwy związane z budownictwem, por. *kamienica*, *gliniocha*, *ziemlanka*, *cementówka*, *dekówka*, *chró/uściak*, *drewniak*.

Odsposobowe *nomina resultativa* odnoszą się do desygnatów – wytworów pozyskiwanych w określonych okolicznościach, por. *parowiec* ‘kluska gotowana na parze’, *rantówka* ‘deska odcięta z boku, rantu kloca’, *fajerczak* ‘placek upieczony na blasze (fajerce)’, *siciak* ‘chleb z przesiewanej na sicie mąki’. Wyrażone rzeczownikami znaczenia motywujące wraz ze wskazanymi w parafrazach czynnościami precyzują okoliczności objaśniające funkcje semantyczne obecnych

w gwarach derywatów. W jednym derywacie ustalono podstawę przysłówkową – *darmo*, od której powołano nazwę rezultatywną – *darmocha*. Interesującą nazwą rezultatywną jest *jesionka*, czyli ‘kokosz w jesieni wylęgła’ – jest to jedyna formacja rezultatywna odtemporalna, którą włączono do tej kategorii.

Przedstawione wybrane przykłady nazw rezultatywnych funkcjonujących w gwarach północnomalopolskich i przyległych świadczą o bogactwie leksykalnym omawianej kategorii słotowórczo-semantycznej. Ilustrują ich znaczną różnorodność, która niejednokrotnie ma istotny wpływ na jednoznaczne określenie wartości kategorialnej derywatów. Stąd stwierdzenie, że nazwy te często określane są jako struktury wariantywne różnych wartości kategorialnych bądź funkcjonują na pograniczu znaczeń. Kategoryzowane w opisach słotowórczych jako nazwy wytworów czynności w rzeczywistości pozajęzykowej weryfikowane są jako nazwy miejsc czy nazwy obiektów czynności. Często w przypadku resultativów sekundarnych notowane są podstawy wariantywne – przymiotnikowe, które mogą wskazywać na atrybutywny charakter omawianych derywatów bądź wręcz kategoryzują je jako nazwy atrybutywne, por. *grochówka*: *groch*/*grochowa*, *gumiak*: *guma*/*gumowy*, *makowiec*: *mak*/*makowy*, *plócianka*: *plótno*/*plócienny* [por. Szczepankowska, 1998].

W podsumowaniu należy także ponownie zwrócić uwagę na nacechowanie stylistyczne niektórych nazw rezultatywnych. Skłonność do oceniania, wartościowania, wyróżniania jest typowa dla środowiska gwarowego. Najwięcej przykładów znajdziemy oczywiście w nazwach subiektów czynności. Jednak pojedyncze przykłady zanotowano wśród nazw rezultatywnych, np. *gliniocha* [por. Grzegorzczkova, Puzynina, 1979, s. 90–91; Grabias, 1981, s. 72] czy przytoczone już: *rzygowina*, *bazgranie*, *mazoch*, *gnieciuch*, *zgrzebiuch*, *chlapanina*, *targus* [por. Grabias, 1981, s. 65–66, 71–74]. Poza tym wyraźnie należy podkreślić, że przeanalizowany materiał gwarowy charakteryzuje się dużą różnorodnością formalną struktur derywowanych, których funkcja kategorialno-semantyczna ujawnia się dopiero w użyciu kontekstowym. Jak zauważył Kreja [1996, s. 60], jest to kategoria niespójna formalnie i niewątpliwie wymaga systematycznego opracowania.

Biorąc pod uwagę zmiany następujące w semantyce kategorialnej polskich derywatów, nie możemy także wykluczyć modyfikacji zasad kategoryzowania nazw rezultatywnych. Jeśli w środowisku gwarowym niektóre nazwy wytworów są postrzegane jako nośniki charakterystycznych treści – atrybutów, możemy podjąć próbę np. wprowadzenia ich do kategorii dewerbalnych atrybutywów, patrz: *mazoch*, *targus*, *gnieciuch* czy *chlapanina*, jak uczyniono to z nazwami subiektów czynności [Gala-Milczarek, 2020]. Można również rozważyć utworzenie podkategorii atrybutywnych nazw rezultatywnych lub klasy semantycznej atrybutywnych nazw rezultatywnych.

ROZWIĄZANIA SKRÓTÓW

N Res – nazwy rezultatów czynności

N Res.(Sub.) – odsubiektowe nazwy rezultatów czynności

N Res.(Ob.) – odobiektowe nazwy rezultatów czynności

N Res.(Mod.) – odspособowe nazwy rezultatów czynności

N Res.(Temp.) – odtemporalne nazwy rezultatów czynności

pl.t. – *plurale tantum*

ts. – to samo

BIBLIOGRAFIA

- CYRAN Władysław, 1977, *Tendencje słowotwórcze w gwarach polskich*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.
- DEJNA Karol, 1974–1985, *Słownictwo ludowe z terenu byłych województw kieleckiego i łódzkiego*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 20–31.
- GAERTNER Henryk, 1931–1938, *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, cz. III.1: *Słowotwórstwo*, Wydawnictwo Książnica-Atlas, Lwów – Warszawa.
- GALA-MILCZAREK Beata, 2009a, *Budowa słowotwórcza rzeczowników w gwarach piotrkowskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- GALA-MILCZAREK Beata, 2009b, *Czynnościowy charakter derywatów rzeczownikowych w gwarach piotrkowskich*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 54, s. 57–76.
- GALA-MILCZAREK Beata, 2016, *Czynnościowy charakter derywatów rzeczownikowych w gwarach północnomalopolskich i przyległych. Studium morfologiczno-leksykalne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- GALA-MILCZAREK Beata, 2020, *Zasady kategoryzacji nazw atrybutywnych subiektów czynności funkcjonującej w leksyce gwarowej*, „Teka Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych”, numer specjalny: *Tom jubileuszowy dedykowany Profesorowi Feliksowi Czyżewskiemu w 70. rocznicę urodzin*, s. 151–160.
- GOŁĄB Zbigniew, HEINZ Adam, POŁAŃSKI Kazimierz, 1968, *Słownik terminologii językoznawczej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- GRABIAS Stanisław, 1981, *O ekspresywności języka. Ekspresja a słowotwórstwo*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin.
- GRZEGORCZYKOWA Renata, 1998, *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- GRZEGORCZYKOWA Renata, PUZYNNIA Jadwiga, 1979, *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

- HEINZ Adam, 1974, *Pojęcie i rola wariantu językowego*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, z. 32, s. 137–157.
- KLEMENSIEWICZ Zenon, LEHR-SPLAWIŃSKI Tadeusz, URBAŃCZYK Stanisław, 1964, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- KREJA Bogusław, 1996, *Problemy słowotwórczej struktury nazw rezultatów czynności*, w: B. Kreja, *Studia z polskiego słowotwórstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, s. 57–60.
- LASKOWSKI Roman, 1966, *Derywacja rzeczownikowa w dialektach laskich*, cz. I, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- LASKOWSKI Roman, 1971, *Derywacja rzeczownikowa w dialektach laskich*, cz. II, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- MARCINIAK-FIRADZA Renata, 2013, *Nazwy osobowych wykonawców czynności w gwarach małopolsko-mazowieckiego pogranicza językowego*, cz. I: *Studium słowotwórczo-leksykalne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- SIEROCIUK Jerzy, 1991, *W sprawie wariantywności słowotwórczej w gwarach*, w: S. Gajda, red., *Wariancja w języku*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Opole, s. 175–178.
- SIEROCIUK Jerzy, 2006, *Specyfika wariantywności słowotwórczej w gwarach*, w: J. Sierociuk, red., *Gwary dziś. 3. Wewnętrzne zróżnicowanie języka wsi*, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań, s. 209–214.
- SZCZEPANKOWSKA Irena, 1998, *Nomina attributiva w gwarze łomżyńskiej*, Wydawnictwo Trans Humana, Białystok.
- SZOBER Stanisław, 1923, *Gramatyka języka polskiego*, Książnica Polska, Lwów – Warszawa.
- UŁASZYN Henryk, 1923, *Słowotwórstwo*, w: T. Benni, J. Łoś, K. Nitsch, J. Rozwadowski, H. Ułaszyn, *Gramatyka języka polskiego*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków, s. 207–245.
- WASZAKOWA Krystyna, 2012, *Miejsce i rola relacji podobieństwa w słowotwórstwie – zarys problematyki*, w: J. Sierociuk, red., *Słowotwórstwo słowiańskie: system i tekst. Prace Komisji Słowotwórczej przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów*, seria 13, Wydawnictwo Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań, s. 191–202.